

Vývoj katolíckeho školstva v Ružomberku za prvej Československej republiky

MARTIN LUPČO

The Development of Catholic Education in Ružomberok during the first Czechoslovak Republic

ABSTRACT: The town of Ružomberok, thanks to a rapid development of industry at the end of 19th century and important figures of cultural and political events (Andrej Hlinka, Karol Sidor, Vavro Šrobár a.o.) is ranked in the group of the most important cities of Slovakia, within the inter-war period. Education has not been left aside which, by means of the clerics and their grammar school, was famous beyond the borders of the kingdom. Today, hardly anyone knows that in lower Liptov, at the beginning of the last century, there were other, less important schools, mostly lower type (elementary schools). The ambition of this study is, therefore, to overcome this negative fact and enrich the history of church education with interesting knowledge acquired by regional research. The introductory part, the aim of which is to inform percipients in the broader historical context of the socio-political situation and the school system in the newly established Republic, then in the paper to turn the attention of the reader to a micro-history, where the status of Catholic schools in Ružomberok, within the period under review, is analysed. The benefits of the work in this case are the new findings about the activities of the School Sisters of St. Francis O. S. F. in Ružomberok, as well as the establishment of the Institute for Education of Kindergarten Teachers, which has so far remained on the periphery of interest.

Keywords: History, Slovakia, Liptov region, Catholic schools in Ružomberok, 20th century

Hlavným cieľom predkladanej štúdie je analýza vývoja katolíckeho školstva v období prvej Československej republiky, presnejšie na jeho severnom území (oblasť severného Slovenska, menovite dolný Liptov) počas rokov 1918 – 1938. Po úvodnej časti, ktorej zámerom je informovať percipienta v širších historických súvislostiach o spoločensko-politickej situácii a školskom systéme v novovzniknutej republike, následne v príspevku upriamujeme pozornosť čitateľa na regionálne hľadisko, kde analyzujeme postavenie ružomerského katolíckeho školstva v nami skúmanom období. Prínosom práce sú v tomto prípade nové zistenia o pôsobení Školských sestier sv. Františka O. S. F. v Ružomberku, ako aj o zriadení Ústavu pre vzdelávanie učiteliek materských škôl, ktoré doposiaľ ostávali na periférii záujmu. Zámerom príspevku je prekenuť tento nepriaznivý fakt a obohatiť dejiny cirkevného školstva o zaujímavé poznatky nielen na celoštátnej úrovni, ale aj z regionálneho hľadiska, príp. ich porovnať s doterajším stavom výskumu niektorých autorov.¹

¹ K danej problematike doposiaľ vyšlo iba niekoľko prác. Pozri bližšie HOUDEK, Ivan. *600 rokov z mi-*

Pomery v školstve v rokoch 1918 – 1938

Cesta rozpadu mnohonárodnostného Rakúsko-Uhorska a vyhlásenie Československej republiky 28. októbra 1918,² ku ktorej sa o dva dni Deklaráciou slovenského národa jednomyselne prihlásila aj slovenská politická reprezentácia, nebola jednoduchá a bezproblémová. Zahŕňala množstvo prekážok, politických zápasov a v neposlednom rade i národnostného uvedomovania tak zo strany Čechov, ako i Slovákov.³

Podľa sčítania obyvateľstva v Československu z roku 1930 žilo na našom území 14 729 536 obyvateľov, pričom k československej národnosti sa prihlásilo 9 688 770 Čechov a Slovákov. Z ďalších národností dominovali Nemci (3 231 688), Maďari (691 923), Rusíni a Ukrajinci (549 163), Židia (186 642), Poliaci (81 737), Rómovia/Cigáni (32 209), Rumuni (13 004) a ostatní (1 310).⁴ V národnostne pestrom štáte sa tak do popredia dostávali náboženské otázky, ktoré svojím charakterom zatienili problémy iné, prevažne politického, hospodárskeho a spoločenského charakteru. Prečo bolo tomu tak? Ak chceme pochopiť danú situáciu, musíme si uvedomiť, v akých podmienkach sa nachádzala katolícka cirkev po vzniku nového štátu. České krajiny sprevádzal pokles religiozity, pričom obyvateľstvo „nasiaklo“ sekularizmom. Dôkazom toho bolo zvalenie Mariánskej sochy na Staromestskom námestí v Prahe 3. novembra 1918.⁵ Následne v roku 1919 odstránili pražskí učitelia zo škôl kríže a rovnako tak urobili aj na vidieku. Pod vplyvom revolučnej eufórie a zle interpretovaných demokratických zásad vznikla 8. januára 1920 schizmatická Cirkev československá, dnes známejšia pod označením Československá cirkev husitská.⁶ V dôsledku týchto udalostí v Čechách, na Morave a Sliezsku odišlo iba do roku 1930 z katolíckej cirkvi 1,4 milióna veriacich. K Československej cirkvi sa prihlásilo

nulosti bývalého výsadného mesta Ružomberka, 1318 – 1918. Ružomberok : nákladom vlastným, 1934, 72 s.; PAVLÍK, Ján - TINÁK, Benjamín. Kultúrny život a zdravotníctvo. In HOCHMUTH, Zdenko (ed.) et al. *Ružomberok. Historicko-vlastivedná monografia.* Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1969, s. 90-96; CHURÝ, Slavko. Príspevok k problematike ľudového školstva v Liptove 1732 – 1846. In *Pedagogická revue*, 1993, roč. 45, č. 9-10, s. 573-590; MARŤÁK, Michal. *Katolícke školstvo v Ružomberku v rokoch 1918 – 1948.* Rigorózna práca. Ružomberok : FF KU v Ružomberku, 2004, 73 s.; MARŤÁK, Michal. Ružomberské katolícke školstvo v medzivojnovom Československu. In ZMÁTLO, Peter (ed.). *Ružomberský historický zborník I.* Ružomberok : Katolícka univerzita v Ružomberku, Filozofická fakulta, 2007, s. 263-274; MICHALIČKA, Vladimír. *Topografia dejín školstva na Slovensku (Od počiatkov do roku 1918 – Žilinský a Banskobystrický kraj).* Bratislava : Ústav informácií a prognóz školstva, 2010, 118 s.

² Počas rokov 1918 – 1920 sa používal názov Česko-Slovenská republika a Československo bez aj so spojovníkom, v rokoch 1920 – 1938 bez spojovníka a v rokoch 1938 – 1939 so spojovníkom.

³ DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát na Slovensku v rokoch 1918 – 1945.* Trnava : Dobrá kniha, 1999, s. 13.

⁴ Národní archiv Praha (ďalej NAP), fond Ministerstvo školství 1918 – 1949 (ďalej f. MŠ 1918 – 1949), kartón (ďalej kart.) 3922, 47 VIII obce – Národní statistika sestavená podle výsledků sčítání 1930, Praha 1930.

⁵ KADLEC, Jaroslav. *Přehled církevních dějin českých. 2. díl.* Praha : Zvon, 1991, s. 240.

⁶ K danej problematike existuje viacero knižných titulov: DOLINSKÝ, Juraj. *Cirkev a štát*, s. 39-41; JUDÁK, Viliam. *Kristova cirkev na ceste.* Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1998, 335 s.; KADLEC, Jaroslav. *Přehled církevních dějin českých. 2. díl.* Praha : Zvon, 1991, 281 s.; MAREK, Pavel. *České schisma. Příspěvek k dějinám reformního hnutí katolického duchovenstva v letech 1917 – 1924.* Olomouc; Rosice : Gloria, 2000, 333 s.; MAREK, Pavel - LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století. Prolegomena k vývoji pravoslavlí v českých zemích, na Slovensku a na Podkarpatské Rusi v letech 1860 – 1992.* Brno : CDK, 2012, s. 50-69 a i.

793 000 veriacich a 853 000 ostalo bez vyznania.⁷

Diametrálne odlišná náboženská situácia bola na Slovensku. Výstižne to vyjadril aj československý chargé d'affaires vo Vatikáne Eduard Jelen (1891 – 1968) slovami: „Na Slovensku, ktoré skoro tisíc let žilo ve zcela jiném státoprávním útvaru nežli země české, v bývalém království uherském, byla katolická víra pevně srostlá s většinou slovenského lidu.“⁸ Hoci v tom čase slovenskí katolíci nedisponovali biskupským zborom, keďže nitriansky biskup Viliam Batthyány (1870 – 1923) a banskobystrický biskup Wolfgang Radnay (1848 – 1935) boli v krátkom čase vypovedaní do Maďarska a spišský biskup Alexander Párvy (1848 – 1919), ako aj rožňavský biskup Ľudovít Balázs/Balás (1855 – 1920), či košický biskup Augustín Fischer-Colbrie (1863 – 1925) zomreli, na obranu národnostných práv i práv katolíckej cirkvi sa postavil Andrej Hlinka (1864 – 1938).⁹ Slovenskí kňazi z jeho iniciatívy založili najprv Kňazskú radu a neskôr, dňa 19. decembra 1918, obnovili Slovenskú ľudovú stranu.¹⁰ Hoci prví slovenskí biskupi Karol Kmeťko (1875 – 1948), Ján Vojtaššák (1877 – 1965) a Marián Blaha (1869 – 1943) boli nakoniec vysvätení v Nitre, v piaristickom kostole sv. Ladislava 13. februára 1921, proticirkevné opatrenia zo strany štátu neustali a pokračovali s ešte väčšou intenzitou ďalej, čo viedlo v roku 1925 k prerušeniu diplomatických vzťahov so Svätou stolicou. K určitej stabilizácii cirkevno-politickej situácie v Československu došlo až v roku 1928 uzavretím zmluvy *Modus vivendi*.¹¹

Značné diferencie prevládali aj v oblasti školstva. Kým v Čechách, na Morave a Sliezske pred rokom 1918 pôsobili všetky stupne vzdelávacích inštitúcií tiež s vyučovacím jazykom českým, na Slovensku sa výučba uskutočňovala v maďarskom jazyku, výnimočne pri niektorých cirkevných ľudových školách sa časť predmetov vyučovala po slovensky. Týkalo sa to prevažne výučby náboženstva.¹² Na Podkarpatskej Rusi sa po rusky vyučovalo iba na 34 jazykovo zmiešaných školách.¹³

⁷ ŠTURÁK, Peter. Spoločensko-náboženská situácia v Československu v rokoch 1918 – 1927. [cit. 2015-08-04]. Dostupné na internete: <http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_spolocensko_nabozenska_situa_cia_1918_1927.pdf>

⁸ PEHR, Michal. Vzťahy katolíckej cirkve a meziválečného Československa. In HRUBOŇ, Anton (ed.). *Msgr. ThDr. Ján Ferenčík (1888 – 1950). Život, verejné pôsobenie, kontroverzie*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2012, s. 17.

⁹ Archiv Kanceláre prezidenta republiky Praha (ďalej AKPR Praha), fond Činnosť Andreje Hlinky, Slovenská ľudová strana 1919 – 1920 (ďalej f. ČAH, SLS 1919 – 1920), kart. 12, inv. č. 260, sign. 9603, Praha, spisy rôznej proveniencie 1919 – 1920. Pozri aj: AKPR Praha, fond Andrej Hlinka (ďalej f. AH), kart. 139, inv. č. 1055, sign. 13 681, Praha, 1938. CHALUPECKÝ, Ivan. *Biskup Ján Vojtaššák. K jeho verejnej a politickej činnosti*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2009, s. 97-98. Pozri tiež ZUBKO, Peter - ŠVÁRNY, Marián. *Spišskí biskupi*. Spišská Kapitula; Spišské Podhradie: Kňazský seminár biskupa Jána Vojtaššáka, 1996, s. 35-40.

¹⁰ AKPR Praha, f. ČAH, SLS 1919 – 1920, kart. 12, inv. č. 260, sign. 9603, Praha, spisy rôznej proveniencie 1919 – 1920. Pozri tiež MARTÁK, Katolícke školstvo, s. 9; LETZ, Róbert - MULÍK, Peter - BARTLOVÁ, Alena. *Slovenská ľudová strana v dejinách 1905 – 1945*. Martin: Matica slovenská, 2006, 389 s.

¹¹ *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava: Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 457. Pozri aj MARTÁK, Katolícke školstvo, s. 9.

¹² GABZDILOVÁ, Soňa. *Školský systém na Slovensku v medzivojnovnej Československej republike (1918 – 1938)*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2014, s. 10. Pozri aj MICHALIČKA, Vladimír (ed.). *Dejiny školstva na Slovensku koncom 19. a začiatkom 20. storočia. (K storočnici Apponyjiho zákonov)*. Bratislava: Ústav informácií a prognóz školstva, 2008, 200 s.

¹³ MAGDOLENOVÁ, Anna. Slovenské školstvo v predmníchovskom Československu. In *Historický časopis*, 1982, roč. 30, č. 2, s. 272.

Rozdiely prevládali aj v trvaní povinnej školskej dochádzky. V českých krajinách trvala osem rokov, zatiaľ čo na Slovensku len šesť rokov. Po absolvovaní elementárneho vzdelania v ľudovej, resp. obecnej škole, nasledovala meštianska škola s tromi ročníkmi v Čechách a so štyrmi ročníkmi na Slovensku. Osnovy stredných škôl boli v jednotlivých častiach republiky nejednotné a vyžadovali zosúladenie. Umelecké školy na Slovensku neexistovali vôbec.¹⁴

Prvoradou úlohou školskej správy bola konsolidácia pomerov za pomoci riadiacich orgánov školstva. Dňa 2. novembra 1918 zákonom č. 2/1918 Zb. z. a n. vznikol Úrad pre správu vyučovania a národnej osvety, ktorý predstavoval štvrtý najvyšší správny úrad, neskôr známy ako Ministerstvo školstva a národnej osvety (ďalej MŠaNO).¹⁵ Reorganizáciou školstva na Slovensku bol poverený vládny referent Anton Štefánek (1877 – 1964),¹⁶ ktorý v rokoch 1918 – 1923 pôsobil na novovytvorenom Referáte MŠaNO v Bratislave (Zákon č. 64/1918 Zb. z. a n.).¹⁷ Na dôležitosť vzniku danej inštitúcie poukázal i vlastnými slovami: „*Pod týmto skromným názvom* (Referát MŠaNO – pozn. autor), *ktorý by sme mohli pomenovať zvučnejším titulom: prvé ministerstvo školstva na Slovensku, začali vznikať školy jazykom i sluchom slovenské.*“¹⁸

Do kompetencie Referátu MŠaNO (ďalej Školský referát) patrila správa základných a stredných škôl na Slovensku. O otázkach vyššieho školstva rozhodovalo Ministerstvo školstva a národnej osvety v Prahe. V čase jeho neprítomnosti ho zastupoval administratívny správca Václav Müller.¹⁹ Činnosť spomínanej inštitúcie priamo podliehala ministrom s plnou mocou pre správu Slovenska Vavrovi Šrobárovi (1867 – 1950).

Prioritným poslaním Školského referátu bolo okrem unifikácie školstva odstránenie negramotnosti, ktorá podľa cenzu z roku 1910 bola v šiestnástich, prevažne slovenských župách, vysoká. V priemere bol počet analfabetov na Slovensku 34,90 % a v župách s ruským obyvateľstvom dokonca 65,90 %. Pre porovnanie: v českých krajinách bol počet negramotných osôb spomedzi Čechov 2,34 % a Nemcov 2,19 %.²⁰

K ďalším nemenej dôležitým úlohám, ktoré si vytýčil Školský referát, patrilo i zavedenie slovenčiny ako vyučovacieho jazyka na všetkých typoch (štátne; obecné; cirkevné a súkromné) a stupňoch škôl (detské opatrovne; elementárne ľudové, resp. obecné školy; vyššie ľudové školy; meštianske a stredné školy; vysoké školy a učí-

¹⁴ ZACHAROVÁ, Jarmila. Počiatky činnosti Referátu ministerstva školstva a národnej osvety Československej republiky. [cit. 2015-08-04]. Dostupné na internete: <<http://paideia.pedf.cuni.cz/download/zacharova.pdf>>

¹⁵ GABZDILOVÁ, Školský systém, s. 11-17.

¹⁶ TURČAN, Ludovít - KLOBUCKÝ, Robert (eds.). *Anton Štefánek – vedec, politik, novinár*. Bratislava : Sociologický ústav SAV, 2011, 248 s. Pozri taktiež KÁZMEROVÁ, Lubica. *Anton Štefánek a slovenské školstvo v prvých poprevratových rokoch (1918 – 1923)*. In *Historický časopis*, 2011, roč. 59, č. 4, s. 687-703.

¹⁷ Názov organizácie sa v priebehu rokov menil a jeho písanie nebolo jednotné. Počas pôsobenia Antona Štefánka sa používalo označenie Referát Ministerstva školstva a národnej osvety a Školský referát Ministerstva školstva a národnej osvety.

¹⁸ KÁZMEROVÁ, Lubica. Riadiace orgány školstva na Slovensku a vzdelávací systém v rokoch 1918 – 1945. In KÁZMEROVÁ, Lubica et al. *Premeny v školstve a vzdelávaní na Slovensku (1918 – 1945)*. Bratislava : Historický ústav SAV, 2012, s. 11.

¹⁹ MAGDOLENOVÁ, Slovenské školstvo, s. 483.

²⁰ Tamže, s. 483.

telské ústavy).²¹ Tento cieľ bol uvedený do života zákonom z 10. decembra 1918, ktorým sa úradným jazykom na Slovensku stala slovenčina.²²

Zrušením maďarčiny ako povinného vyučovacieho jazyka vznikol nový problém. Slovenské školstvo naliehavo potrebovalo vyplniť uprázdnené miesta po odchode maďarských učiteľov a profesorov. Školský referát sa usiloval nájsť čo najviac „[...] učiteľov a profesorov slovenského pôvodu, ktorí nestratili ešte úplne cit v súvislosti so slovenským národom“.²³ Keďže Slovensko malo v roku 1919 k dispozícii iba približne 1 200 slovenských pedagógov, rozhodlo sa danú situáciu vyriešiť pozvaním asi 1 400 českých pedagógov. Uvedené zmeny bolo nutné zakotviť aj právne. Dňa 29. októbra 1919 to umožnil zákon č. 605/1919 Zb. z. a n., vďaka ktorému mohli byť učiteľia ľudových a meštianskych škôl dočasne preložený (po dobu jedného roka) na ktorékoľvek miesto republiky.²⁴ Pre porovnanie pripájame tabuľku, prostredníctvom ktorej si čitateľ môže sám urobiť úsudok o skutočnom stave slovenských a českých pedagógov na národných školách v roku 1919.

Tab. 1 Štatistický prehľad učiteľov na národných školách k 1. septembru 1919

Typ školy	Slovenskí učители	Učители českých krajín	Voľné miesta	Spolu
Ludová škola	4 831	424	923	6 178
Meštianska škola	403	357	0	760
Spolu	5 234	781	923	6 938

Zdroj: DOBIAŠOVÁ, Zuzana. K počiatkom budovania slovenského národného školstva v prvom desaťročí ČSR. [cit. 2015-08-05]. Dostupné na internete: <<http://rozhlady.webnode.sk/produktu/iii-2006/>>

Ďalšie prekážky, s ktorými školstvo prvej ČSR zápasilo, sa týkali nedostatočnej materiálno-technickej vybavenosti škôl. V školách prevládal nedostatok učebníc a učebných pomôcok, ktoré nevyhovovali vtedajším požiadavkám doby. Napriek akútности daného problému si jeho riešenie vyžiadalo určitý čas, čo sa dočasne prejavilo aj na odbornej úrovni vyučovania.²⁵

Ružomerské katolícke školstvo v medzivojnovom období

Vyššie sme sa zmienili, že v poprevratových rokoch fungovali podľa zriaďovateľa štátne, obecné, cirkevné a súkromné (spolkové) školy. V nami sledovanom období

²¹ FUNCZIK, Emil. Rím. kat. cirkevné školy na Slovensku. In *Katolícke Slovensko 833 - 1933*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 243-247. Pozri aj BILČÍK, Jozef. Vývoj školstva na Slovensku do roku 1960 a spracovávanie písomnosti škôl. In *Slovenská archivistika*, 1973, roč. 8, č. 1, s. 33-34.

²² KÁZMEROVÁ, Ľubica. K vývinu štruktúry školstva na Slovensku v rokoch 1918 - 1939. In BYSTRICKÝ, Valerián - ZEMKO, Milan (eds.). *Slovensko v Československu 1918 - 1939*. Bratislava : Veda, 2004, s. 417.

²³ ZACHAROVÁ, Jarmila. Počiatky činnosti Referátu ministerstva školstva a národnej osvetly Československej republiky. [cit. 2015-08-04]. Dostupné na internete: <<http://paideia.pedf.cuni.cz/download/zacharova.pdf>>

²⁴ MAGDOLENOVÁ, Slovenské školstvo, s. 485. Pozri aj MARTĀK, Katolícke školstvo, s. 10.

²⁵ MAGDOLENOVÁ, Slovenské školstvo, s. 484.

konfesionálne školstvo prevažovalo a tvorilo takmer 80 % z celkového počtu elementárnych škôl.²⁶ Výnimkou nebolo ani mesto Ružomberok, ktoré vďaka prudkému rozvoju priemyslu na konci 19. storočia a významným postavám kultúrno-politického diania (Andrej Hlinka, Karol Sidor, Vavro Šrobár a i.) sa zaradilo do plejády najvýznamnejších miest Slovenska. Keďže Ružomberok sa spomedzi miest demograficky už od konca 19. storočia radil k silne religióznym,²⁷ prevažná časť škôl mala konfesionálny charakter. Vzdelávanie prebiehalo v troch typoch cirkevných škôl – rímskokatolíckej, evanjelickej a. v. a židovskej.²⁸

Mladá republika v počiatočných rokoch svojej existencie zápasila s niektorými negatívnymi javmi, ktoré boli zdedené z predošlého štátneho usporiadania. Po „nevýdarenom tisícročnom manželstve s Maďarmi“ ostali aj naďalej v platnosti uhorské školské zákony z rokov 1868 a 1891. Nejednotnosť štruktúry škôl v Československu spôsobila značné ťažkosti. Kým v českých krajinách boli školy pod krajskou správou, na Slovensku väčšinou škôl disponovali cirkevní zriaďovatelia.

Krátko po vzniku ČSR zvädzala štátna správa s cirkvami tvrdý zápas, usilujúc sa o poštátnenie katolíckych škôl. Mestská rada v Ružomberku dňa 24. mája 1919 v tesnom pomere hlasov 8:6 odobrila poštátnenie konfesionálnych škôl v meste. O poštátnenie dievčenských škôl, ktoré mali vo svojej správe Milosrdné sestry sv. Vincenta – Satmárky, sa vládni zástupcovia pokúsili počas neprítomnosti Andreja Hlinku, keď absolvoval tzv. parížsku cestu. Avšak realizácia nebola úspešná, pretože so zásahmi štátnej moci do cirkevného školstva nesúhlasilo ružomerské obyvateľstvo. V septembri 1919 bola prijatá rezolúcia, ktorá zabránila poštátneniu všetkých rímskokatolíckych ľudových škôl v meste a mestských častiach (Biely Potok, Černová, Vlkolínec, Villa Ludrová).²⁹

Rozpad monarchie značnou mierou ovplyvnil taktiež pedagogické pôsobenie Milosrdných sestier sv. Vincenta – Satmárky v rímskokatolíckych dievčenských školách. „Odmaďarčovanie“ slovenského školstva vyústilo pod tlakom úradov a verejnej mienky v auguste 1919 k odchodu rádových sestier do Rožňavy.³⁰

Navzdory týmto udalostiam patrilo rímskokatolíckemu školstvu v Ružomberku k žiadaným, o čom svedčil aj nárast počtu žiačok dievčenskej ľudovej a dievčenskej meštianskej školy. Dosvedčujú to aj číselné ukazovatele. Kým v školskom roku 1885/1886 šesťtriednu dievčenskú ľudovú školu navštevovalo 199 žiačok, školský rok 1901/1902 zaznamenal už nárast o 27 žiačok, teda spolu 226. Krátko po vzniku ČSR v školskom roku 1920/1921 ich počet už činil 301.³¹ Pričom dievčenská škola

²⁶ KOPČAN, Michal. Význam katolíckej školy. In *Katolícke Slovensko 833 - 1933*. Trnava : Spolok sv. Vojtecha, 1933, s. 248-251. Pozri aj MARŤÁK, Ružomerské katolícke školstvo, s. 263.

²⁷ Pri sčítaní obyvateľstva v roku 1890 sa z celkového počtu 8 198 obyvateľov ku katolíkom prihlásilo viac ako 85 % (7 030). Pozri bližšie DVORSKÝ, Peter et al. *Ružomberok. Monografia mesta*. Banská Bystrica : Štúdio Harmony, 2009, s. 88.

²⁸ V Ružomberku existovali aj ďalšie typy škôl, menovite štátne školy, ľudová v mestskej časti Rybárpole a detská opatrovňa. Ďalšie školy vznikli krátko po vyhlásení prvej ČSR. Pozri bližšie MARŤÁK, Ružomerské katolícke školstvo, s. 264.

²⁹ PAVLÍK, Školstvo a kultúra, s. 185. Pozri aj MARŤÁK, Ružomerské katolícke školstvo, s. 264-265.

³⁰ Tamže, s. 185.

³¹ Štátny archív v Bytči, pobočka Liptovský Mikuláš (ďalej ŠABY, pob. LM), fond Štátna dievčenská meštianska škola v Ružomberku 1878/1892 - 1950 (ďalej f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 - 1950), Výročnica

pozostávala zo šesťtriednej ľudovej a osemtriednej internátnej školy vrátane materskej, teda úvodnej.³² Stúpajúcou tendenciou disponovala aj štvortriedna dievčenská meštianska škola. Spočiatku, v školskom roku 1892/1893, navštevovalo meštiansku školu 50 žiačok, avšak na prelome storočí, v školskom roku 1900/1901, to už bolo 107 žiačok, pričom školský rok 1920/1921 štatisticky vykazoval už 150 žiačok.³³ O kvalitnú úroveň výučby v štvortriednej dievčenskej meštianskej škole sa pričínila i rádová sestra Mária Klára Botová (1837 – 1919) [sr. Balatoni Bota Bertília Mária Klára],³⁴ na čele ktorej stála v rokoch 1892 – 1918.³⁵

Pôsobenie Školských sestier sv. Františka v Ružomberku

Počiatky Kongregácie Školských sestier sv. Františka O. S. F. (Školské sestry III. regulovaného rádu sv. Františka Assiského) siahajú do Štajerského Hradca, dnešného hlavného mesta Štajerska – Grazu. Práve v uvedenom meste učiteľka a majiteľka súkromnej dievčenskej školy Antónia Lampel (1807 – 1851) požiadala biskupa Romana Sebastianiana Zängerleho (1771 – 1848) o schválenie stanov „školských sestier“. Výsledkom bolo najprv schválenie inštitútu štátnou správou – guberniou v roku 1892 a následne potvrdenie ich stanov pápežom Gregorom XVI. (1765 – 1846). Dňa 29. septembra 1843 prijalo prvých šesť členiek (Antónia Lampel – sr. Franciska; Amália Stieber – sr. Elisabeth; Pavlína Posch – sr. Romana; Filipína Lampel – sr. Rosa; Mária Schwarzl – sr. Michaela a Mária Beckert – sr. Serafína) noviciát.³⁶ V zhode s učením svojho predchodcu sv. Františka z Assisi (1181 – 1226) sestry „zasvätili“ svoj život výučbe a výchove mládeže. Venovali sa predovšetkým dievčatám, ktoré si postupne obľúbili život v kláštore a neskôr do tejto rehole i vstúpili.³⁷

správy, šk. r. 1909/1910 – 1914/1915, bez sign. Pozri aj ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 – 1950, Kronika r. k. ľudovej a meštianskej dievčenskej školy v Ružomberku 1919 – 1949, s. 7.

³² HOVANCOVÁ, Alena. *Dejiny Kongregácie Milosrdných sestier sv. Vincenta – Satmárrok*. Diplomová práca. Baďín : RKCMBF UK v Bratislave, 2001, s. 38.

³³ ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 – 1950, Výročné správy, šk. r. 1909/1910 – 1914/1915, bez sign. Pozri aj ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 – 1950, Kronika r. k. ľudovej a meštianskej dievčenskej školy v Ružomberku 1919 – 1949, s. 7.

³⁴ Bertília Mária Klára Botová [16. január 1837 Bessenyo, Hevešska stolica (dnes Bešeňov, okr. Nové Zámky) – Ružomberok]. Narodila sa rodičom Karolíne Zayovej a Jozefovi Botovi. Jej otec pôsobil ako hlavný stoličný slúžny a správca veľkostatku. Bertília Mária Klára Botová vyrastala v hlboko religióznom prostredí. Dňa 16. februára 1861 vstúpila do Kongregácie Milosrdných sestier sv. Vincenta (Satmárky). Rehoľné sfuby zložila 23. augusta 1863. Učiteľské vzdelanie nadobudla v Sztamári. Po ukončení štúdia odišla do Užhorodu, kde pôsobila jeden rok. V šesťdesiatych rokoch 19. storočia účinkovala ako predstavená školského internátu vo Veľkom Varadíne. V roku 1870 získala ocenenie za svoju prácu. Následne jej vedenie kongregácie zverilo do správy kláštor v Marmarošskej Sihoti (mesto ležiace dnes v Rumunsku pod názvom Sighetu Marmatiei). V roku 1885 prevzala do správy v Ružomberku miestnu materskú školu, ľudovú dievčenskú školu s internátom, ktorá sa v roku 1892 pretvorila na dievčenskú meštiansku školu. Po odchode Milosrdných sestier sv. Vincenta (Satmárky) z Ružomberka odišla do Rožňavy, neskôr do Satu Mare v Rumunsku. Zomrela 12. januára 1919. Pochovaná je na ružomberskom cintoríne. Pozri bližšie ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 – 1950, Výročné správy, šk. r. 1911/1912, bez sign.

³⁵ DVORSKÝ, Ružomberok, s. 178. Pozri aj VITEK, Peter. Školstvo. [cit. 2015-08-05]. Dostupné na internete: <<http://www.ruzomberok.sk/sk/mesto/ruzomberok/historia-mesta/skolstvo>>

³⁶ FABÍKOVÁ, Blažena et al. *Storočná cesta. Dejiny kongregácie Školských sestier III. regulovaného rádu sv. Františka*. Rím : Generalát, 1992, s. 5-13.

³⁷ ZAVADILOVÁ, Ludmila. Školské sestry O. S. F. In *Katolícke Slovensko 833 – 1933*. Trnava : Spolok sv.

Príchod Školských sestier sv. Františka O. S. F. na Slovensko sa spája s rokom 1919, keď po návšteve ružomerského farára a predsedu školskej stolice A. Hlinku generálna predstavená v Prahe-Břevnove sr. Xavéria Fürgottová (1872 - 1942) súhlasila s vyslaním 11 sestier do Ružomberka. Dňa 23. augusta 1919 rehoľníčky prišli do Ružomberka a o deň neskôr prevzali správu rímskokatolíckej ľudovej a meštianskej dievčenskej školy. Za riaditeľku školy bola ustanovená sr. Marta Dominika Stuchlá (1884 - 1938).³⁸ Po zápise žiačok do všetkých tried bol dňa 21. septembra 1919 slávnostne otvorený nový školský rok 1919/1920 bohoslužbou. Po roku štúdia bol stav žiačok nasledovný. Rímskokatolícka ľudová škola vykazovala pri zápise v školskom roku 1920/1921 spolu 301 žiačok, kým meštianska dievčenská škola mala 150 žiačok. V danom školskom roku na dievčenskej ľudovej škole pôsobili: sr. Anunciata (Jozefa Kráľová), Veronika Bartošová, Helena Hatiarová, sr. Zdenka (Marcela Myslivečková) a sr. Filumena (Zdislava Juráčková).

Na dievčenskej meštianskej škole pedagogický zbor tvorili: sr. Marta (Dominika Stuchlá), sr. Anna (Kazimíra Kociánová), sr. Františka (Izabela Dufková), sr. Mária (Laurentia Lásková) a sr. Karla (Bronislava Pažerová). Náboženstvo vyučoval vo všetkých triedach meštianskej i ľudovej školy katechéta Jozef Tylka.³⁹ Podotýkame, že po roku 1919 mala dievčenská ľudová škola už iba päť tried, pričom počet tried dievčenskej meštianskej školy ostal nezmenený.⁴⁰ Pokles tried v elementárnom školstve bol pravdepodobne zapríčinený zmenou politicko-spoločenskej situácie po prvej svetovej vojne. Rozpad Rakúsko-Uhorska a následné zavádzanie slovenského jazyka do výchovno-vzdelávacieho procesu si vynútilo určité úpravy v počte a zložení tried nielen v celoslovenskom meradle, ale aj na regionálnej úrovni.

V roku 1922 zriadili Školské sestry sv. Františka O. S. F. pri dievčenskej ľudovej a meštianskej škole i tzv. detskú opatrovňu, ktorá bola obdobou dnešnej materskej školy. Už v prvom roku pôsobenia mala 56 detí (29 dievčat a 27 chlapcov).⁴¹ O tom, že to bol správny krok vpred, dosvedčuje i nárast počtu detí v ďalších rokoch, napríklad v šk. roku 1923/1924 to už bolo 39 dievčat a 37 chlapcov (spolu 76 detí), pričom v tridsiatych rokoch 20. storočia tento vzostup potvrdil takmer dvojnásobný nárast

Obr. 1 Mária Klára Botová (1837 - 1919)

Vojtecha, 1933, s. 224.

³⁸ ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 - 1950, Kronika r. k. ľudovej a meštianskej dievčenskej školy v Ružomberku 1919 - 1949, s. 5.

³⁹ Tamže, s. 7-8.

⁴⁰ Tamže, s. 5. Pozri aj DVORSKÝ, Ružomberok, s. 178.

⁴¹ ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 - 1950, Kronika r. k. ľudovej a meštianskej dievčenskej školy v Ružomberku 1919 - 1949, s. 15.

Obr. 2 Rímskokatolícka dievčenská škola, dobová fotografia

počtu detí, t. j. 124 (66 dievčat a 58 chlapcov).⁴²

Detskú opatrovňu spočiatku spravovala Ružena Suchánková a na výpomoc jej bola určená Albína Kubišová. Dlhoročnou vychovávateľkou bola aj sr. Františka (Veronika Bartošová), ktorá tu s výnimkou rokov 1923 - 1928 pôsobila celé obdobie počas riadenia školy Školskými sestrami sv. Františka O. S. F.. V prevažnej miere sa striedali hlavne pomocnice opatrovne. V roku 1922 tu pracovala ako pomocnica Pavlína Donáková. Po Ružene Suchánkovej tu nastúpila sr. Filomena (Bohumila Kubaníková; 1925 - 1926), ktorej nápomocnou bola Jolana Tmějová. V roku 1928 sa ako vychovávateľka do detskej opatrovne vrátila sr. Františka (Veronika Bartošová) a miesto pomocnice zastávala Friderika Černoorská, neskôr počas ďalších dvoch rokov Jiřina Pacalová. Zároveň v rokoch 1932 - 1936 nepretržite ako výpomocná učiteľka tu pôsobila sr. Gabriela (Žofia Kutníková).⁴³ Od roku 1936 až po odchod sestier z Ružomberka v detskej opatrovni ako vychovávateľky pôsobili sr. Františka (Veronika Bartošová) a sr. Anna (Kazimíra Kociánová).⁴⁴

Nové politické a spoločenské zmeny, ktoré so sebou priniesol rok 1939, výraznou mierou ovplyvnili tiež pôsobenie Školských sestier sv. Františka O. S. F. v Ružomberku. Mestská rada v Ružomberku na svojom zasadnutí dňa 1. apríla 1939 rozhodla o prepustení doterajších rehoľných učiteľiek z rímskokatolíckej ľudovej a meštianskej dievčenskej školy i rímskokatolíckej detskej opatrovne a povolala do spomínaných škôl Milosrdné sestry sv. Vincenta - Satmárky. Dňa 15. apríla 1939 boli Školské sestry sv. Františka O. S. F. prepustené zo školskej služby výnosom bra-

⁴² Tamže, s. 25, 86.

⁴³ ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 - 1950, Kronika r. k. ľudovej a meštianskej dievčenskej školy v Ružomberku 1919 - 1949, s. 75.

⁴⁴ Tamže, s. 75, 86. Pozri aj MARTÁK, Katolícke školstvo, s. 32-33.

Obr. 3 Rímskokatolícka dievčenská škola, dobová pohľadnica

tislavského Referátu MŠaNO zo dňa 7. apríla 1939. Dané nariadenie potvrdila i školská stolica v Ružomberku, ktorá rehoľné učiteľky prepustila ku dňu 30. apríla 1939. Následne už 3. mája 1939 urýchlene prišli do Ružomberka prvé dve rehoľné sestry Satmárky - sr. Kornélia (Anna Oravcová) a sr. Vincentia Škoblová, v zastúpení za sr. Villanovu Škoblovú (neskôr vymenovaná za provinciálnu predstavenu), aby sa oboznámili s inventárom školy. V krátkom čase bola v meste zriadená slovenská provincia s noviciátom so sídlom v Ružomberku, aby sa už dňa 6. mája 1939 mohli Milosrdné sestry sv. Vincenta ujať výučby v materskej a dievčenských školách.⁴⁵

Ústav pre vzdelávanie učiteliek materských škôl

Medzivojnové obdobie bolo na Slovensku poznamenané pretrvávajúcim nedostatkom kvalifikovaných učiteľov. Akútny nedostatok slovenských pedagógov riešili štátne orgány zriadením stredných pedagogických škôl (učiteľských ústavov), ktoré v štruktúre školského vzdelávacieho systému patrili medzi stredné školy. Študentom učiteľského ústavu sa mohol stať absolvent meštianskej školy, ktorý zložil prijímaciu skúšku. Po štyroch rokoch štúdia nasledovala maturitná skúška, ktorou maturant získal právo pracovať ako dočasný pedagóg. Po absolvovaní skúšky učiteľskej spôsobilosti mohol získať definitívnu pozíciu učiteľa na ľudových školách.⁴⁶

Pre vzdelávanie učiteliek detských opatrovní (materských škôl) a učiteliek domácich náuk⁴⁷ slúžili tzv. odborné učiteľské ústavy. Štúdium bolo dvojročné. Zria-

⁴⁵ ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 - 1950, Kronika r. k. ľudovej a meštianskej dievčenskej školy v Ružomberku 1919 - 1949, s. 191-193. Pozri aj ŠABY, pob. LM, f. ŠDMŠ RBK 1878/1892 - 1950, Zápisnice o mes. poradách (1935 - 1944). Zápisnica č. 7 zo dňa 4. mája 1939; *Schematismus Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato MCMXL*. Ružomberok : Lev, 1940, s. 115.

⁴⁶ KÁZMEROVÁ, Premeny v školstve, s. 24-25.

⁴⁷ Absolventky získali vzdelanie potrebné pre vedenie domácností, výchovu v rodine a spôsobilosť vyu-

ďované boli pri štátnych učiteľských ústavoch alebo vznikali samostatne, kde zriaďovateľom bola väčšinou cirkev.⁴⁸

Do roku 1918 nebol na území vtedajšieho Slovenska žiadny odborný učiteľský ústav. Prvý bol zriadený až roku 1922 v Prešove ako ústav učiteľiek domácich náuk a druhý obdobný založili o osem rokov neskôr v Levoči.⁴⁹

O dôležitosti mesta Ružomberok, čo sa týka školstva, svedčí aj zriadenie Ústavu pre vzdelávanie učiteľiek materských škôl (všeobecne známy aj pod označením Rímskokatolícky verejný československý ústav pre vzdelávanie pestúnok materských škôl), nakoľko v medzivojnovom dvadsaťročí bol jedným z dvoch, ktoré na Slovensku existovali. Druhým v poradí bol rehoľný ústav pre vzdelávanie učiteľiek materských škôl v Cíferi, otvorený od 1. septembra 1931.⁵⁰

Ústav pre vzdelávanie učiteľiek materských škôl, ktorého správou boli poverené Školské sestry sv. Františka O. S. F., po odobrení stanov predsedom ružomerskej školskej stolice A. Hlinkom a schválení biskupským úradom v Spišskej Kapitule, bol slávnostne otvorený na začiatku školského roka 1932/1933. Prijímacie skúšky do prvého ročníka sa konali až 1. septembra 1932, nakoľko začiatkom júla zriadenie ústavu pre pestúňky nebolo ešte známe. Do prvého ročníka bolo prijatých 40 dievčat z celého Československa, z toho šesť priamo z Ružomberka.⁵¹

Pri ústave sa nachádzal dievčenský internát, v ktorom okrem študentiek ústavu bývali i žiačky rímskokatolíckej ľudovej a meštianskej dievčenskej školy. V čase otvorenia ústavu v ňom bývalo spolu 35 dievčat.⁵²

Študentkami učiteľského ústavu mohli byť dievčatá, ktoré dovŕšili šestnásty rok života. Doba vzdelávania trvala dva roky. Prijímacie skúšky sa konali každý druhý rok. Výnimku tvoril iba školský rok 1937/38. Vtedy bol otvorený prvý ročník z dôvodu, aby sa v prijímaní do prvého ročníka striedal ústav s Ústavom pre vzdelávanie učiteľiek materských škôl v Košiciach.⁵³ V školskom roku 1935/36 mal učiteľský ústav v prvom ročníku 25 a v druhom 23 chovaniiek.⁵⁴ Riaditeľkou ústavu bola sr. Kazimíra (Anna Kociánová), odborná učiteľka, ktorá vyučovala kreslenie a telesnú výchovu. Pedagogický zbor pozostával zo Školských sestier sv. Františka O. S. F., menovite: sr. Domicilla (Mária Rotterová) – triedna a odborná učiteľka vychovávateľstva, náuky o materskej škole, slovenčiny a vecného učenia (prírodovedy a občianska náuka); sr. Václavka (Anežka Pejchalová) – učiteľka výtvarných prác,

čovať domáce náuky (ženské ručné práce).

⁴⁸ BILČÍK, Jozef. Vývoj školstva na Slovensku do roku 1960 a spracovávanie písomnosti škôl (3). In *Slovenská archivistika*, 1974, roč. 9, č. 1, s. 154.

⁴⁹ Tamže, s. 154.

⁵⁰ MARTĀK, Ružomerské katolícke školstvo, s. 272.

⁵¹ Štátny archív v Bytči, pobočka Liptovský Mikuláš (ďalej ŠABY, pob. LM), fond Rímskokatolícky verejný československý ústav pre vzdelávanie pestúnok materských škôl v Ružomberku 1932 - 1939 (ďalej f. Rímskokatolícky ústav RBK 1932 - 1939), bez sign. Ružomberok, 3. 9. 1932. Pozri aj ŠABY, pob. LM, f. Rímskokatolícky ústav RBK 1932 - 1939, bez sign. Štatistický prehľad žiakov za šk. r. 1932/33. Ružomberok, 10. júla 1933.

⁵² MARTĀK, Katolícke školstvo, s. 44.

⁵³ ŠABY, pob. LM, f. Rímskokatolícky ústav RBK 1932 - 1939, bez sign. Zápisnica o záverečnej porade na konci školského roka 1936/37. Ružomberok, 25. júna 1937.

⁵⁴ ŠABY, pob. LM, f. Rímskokatolícky ústav RBK 1932 - 1939, bez sign. Štatistický prehľad žatctva za školní rok 1936/37. Ružomberok, 1936/37.

ženských ručných prác a spevu; sr. Gabriela (Žofia Kutníková) – učiteľka hry na husliach a sr. Richarda (Helena Gschirrmeisterová), ktorá vyučovala nemecký jazyk. Katechétom a učiteľom náboženstva pre prvý ročník bol Alojz Šimičák, od školského roka 1935/36 Dr. Ladislav Hanus (1907 – 1994), ružomerský kaplán.⁵⁵ Cvičnou materskou školou bola rímskokatolícka materská škola (detská opatrovňa), zriadená v roku 1892, ako už bolo vyššie spomenuté. Vyučovali na nej sr. Františka (Veronika Bartošová), pestúnka materskej školy a jej pomocnica sr. Žofia (Gabriela Kutníková).⁵⁶

Okrem odborných predmetov (vychovávateľstvo, náuka o materskej škole, vecné učenie, praktické cvičenia v škole materskej a i.) si študentky osvojili i praktické zručnosti, ako napríklad hru na husliach, ručné a výtvarné práce, spev, telocvik, príp. získali vedomosti z nemeckého jazyka.⁵⁷

V dôsledku odchodu Školských sestier sv. Františka O. S. F. v apríli 1939 bol Ústav pre vzdelávanie učiteľiek materských škôl premiestnený do Žiliny. Napriek úsiliu Školskej stolice v Ružomberku ústav zachovať, vznik slovenského štátu a zmena politických síl predznamenovali ďalší osud ústavu. Príchodom Milosrdných sestier sv. Vincenta v máji 1939 sa v učiteľskom ústave prestalo vyučovať.⁵⁸ Vyhlásenie slovenského štátu v marci 1939 začalo písať novú etapu dejín katolíckeho školstva v Ružomberku, ale to už je iná kapitola, presahujúca rámec tohto príspevku.

SUMMARY

The Development of Catholic Education in Ružomberok during the first Czechoslovak Republic

The path of the collapse of the multi-nation, Austro-Hungarian Empire, and the declaration of the Czechoslovak state, in Prague on the 28th October, 1918, to which was unanimously added, in about two days, on the 30th October, 1918, also Slovak political representation, has not been easy, nor hassle free. The post-war uncertainty, fear and concern about the future direction of the state was reflected, not only on an economic level, but also on a cultural one. Education and the school system in the newly established Republic was, in the early twenties, undergoing a stage of radical change. After an initial consolidation of the different shares, a priority task of school administration was to ensure the unification of the school system and to eliminate illiteracy, which in the Slovak counties represented a value of almost 35% of the population. Among other equally important tasks, was also included the

⁵⁵ ŠABY, pob. LM, f. Rímskokatolícky ústav RBK 1932 – 1939, bez sign. Schválenie učiteľských síl. Ružomberok, 30. 8. 1932. Pozri aj *Schematismus Almae Dioecesis Scepusiensis Pro Anno a Christo Nato MCMXXXVI*. Ružomberok : Lev, 1936.

⁵⁶ ŠABY, pob. LM, f. Rímskokatolícky ústav RBK 1932 – 1939, bez sign. Schválenie učiteľských síl. Ružomberok, 30. 8. 1932.

⁵⁷ ŠABY, pob. LM, f. Rímskokatolícky ústav RBK 1932 – 1939, bez sign. Prehľad hodín. Ružomberok, 2. 10. 1932.

⁵⁸ MARTÁK, Ružomerské katolícke školstvo, s. 273.

introduction of the Slovak language as the teaching language in all types and levels of schools.

In the post-revolutionary years, state, municipal, church and private (federal) schools operated, according to who had established them. In the period investigated by us, a confessional school system in Slovakia prevailed and consisted of almost 80% of all elementary schools. The town of Ružomberok was no exception, which was, thanks to rapid development of industry, in the late 19th century, and outstanding people of cultural and political significance, ranked in the interwar period among the number of the most important towns in Slovakia. Since Ružomberok, at the beginning of the 20th century, already was demographically one of the most religious, most of the schools had a confessional character.

In view of these circumstances, the main objective of the study is to present some aspects of the development of Catholic education in Ružomberok, during the years 1918–1938. After the introductory part, the purpose of which is to inform the reader in a broader historical context about the socio-political situation and the school system in the newly established Republic, the paper subsequently analyses the status of the Ružomberok Catholic school system, in our examined period. The benefit of the work in this case is the new findings on the operation of the School Sisters of St. Francis O.S. F. in Ružomberok, as well as on the establishment of the Institute for Education of Kindergarten Teachers, which has so far remained on the periphery of interest.

PhDr. Martin Lupčo, PhD.; Prešovská univerzita, Gréckokatolícka teologická fakulta, Katedra filozofie a religionistiky
SK-080 01 Prešov; Ulica biskupa Gojdiča 2
e-mail: <martin.lupco@unipo.sk>